

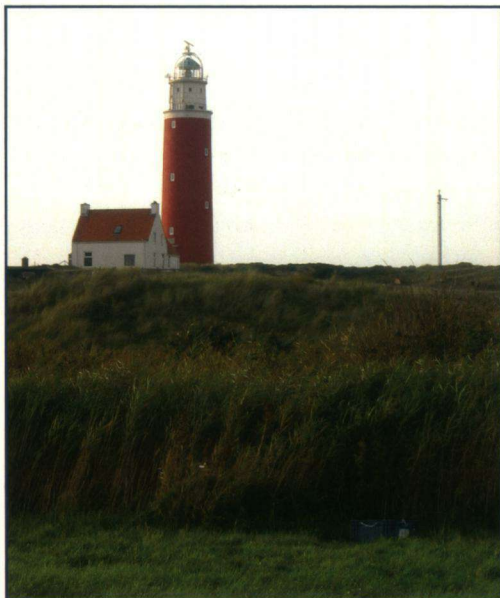
Waarnemingen

Huisspitsmuis nieuw op Texel

Tussen eind september en begin november j.l. werd door de Zoogdierverseniging VZZ een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar het voorkomen van de noordse woelmuis *Microtus oeconomus* op Texel. Hierbij werd in het merendeel van de ongeveer 160 kilometerhokken van het eiland gevangen m.b.v. *live traps*, waarbij in ieder hok een raai van 10 vallenparen was uitgezet in een biotoop waar de kans op het vangen van de noordse woelmuis het grootst werd geacht. Op 23 oktober werd op de noordpunt van het eiland in kilometerhok I19-577 een huisspitsmuis *Crociodura russula* gevangen. Deze soort was tot dan nog niet bekend van het eiland. De verspreiding van de huisspitsmuis op Texel lijkt zich vooralsnog te beperken tot de noordkant van het eiland daar deze makkelijk te vangen en qua biotoopkeuze weinig kritische soort ondanks de grote onderzoeksinspanning alleen daar is aangetroffen.

Verdergaande faunavervalsing eiland

De afgelopen decennia zijn van het merendeel van de Waddeneilanden introducties bekend geworden

Vanglocatie van de huisspitsmuis op Texel.

Foto: Anne-Jifke Haarsma

van voorheen ontbrekende soorten kleine zoogdieren. Begin dit jaar nog werd op Ameland voor het eerst een huisspitsmuis waargenomen, waarbij de soort waarschijnlijk via een lading boompjes op het eiland terecht is gekomen. De huisspitsmuis blijkt nu ook op Texel te zijn geïntroduceerd. Dit is de vierde (onbedoelde) introductie van een kleine zoogdier soort op Texel sinds 1950: in 1956 bereikte de dwergmuis *Micromys minutus* het eiland in een lading stro uit Frankrijk, in 1985 werd voor het eerst een aardmuis *Microtus agrestis* waargenomen, in 1998 dook de rosse woelmuis *Clethrionomys glareolus* op en dit jaar kan de huisspitsmuis aan het lijstje worden toegevoegd.

Waterspitsmuis onder druk

De huisspitsmuis zal op Texel naar verwachting een concurrent gaan vormen voor de waterspitsmuis *Neomys fodiens*. Deze laatste raakt zijn positie als enige spitsmuis op het eiland kwijt en zal deze (ecologische) niche moeten gaan delen met de huisspitsmuis. Dit zal hoogst waarschijnlijk gepaard gaan met het plaatselijk verdwijnen van waterspitsmuizen. Door het tot voor kort ontbreken van andere spitsmuissoorten wordt de waterspitsmuis op Texel ook aangetroffen in relatief droge biotopen waar op het vasteland bosspitsmuizen *Sorex araneus/coronatus* of huisspitsmuizen zouden worden verwacht. De waterspitsmuizen van Texel zijn daarnaast uniek vanwege het feit dat alle individuen molkleurig grijszwart van kleur zijn. Deze kleurvariëteit komt ook voor op het vaste land, maar is daar erg zeldzaam. Het is dringend gewenst de te verwachten verdringing van de waterspitsmuis door de huisspitsmuis nauwkeurig te volgen en waar mogelijk het voortbestaan van de unieke populatie waterspitsmuizen van Texel voor verdwijnen te behoeden door middel van gerichte beheersmaatregelen.

Foto's van muizen gezocht

Bij deze willen we de bewoners van Texel vragen (digitale) foto's te maken van alle muizen waar hun kat mee thuiskomt of waar zij op een andere manier tegen aan lopen. De foto's kunt u insturen via onze website: www.vzz.nl (zie de oproep elders in dit nummer). Vermeld bij de foto's datum en vindplaats van de afgebeelde muizen. Op deze manier

De op 23 oktober 2006 op Texel gevangen huisspitsmuis. Foto: Rob Koelman

hopen we onder andere inzicht te krijgen in de snelheid van de verspreiding van de huisspitsmuis over het eiland. Daarnaast geven de foto's meer inzicht in het voorkomen van de andere muizensoorten op Texel.

Rob Koelman & Anne-Jifke Haarsma
Zoogdiervereniging VZZ

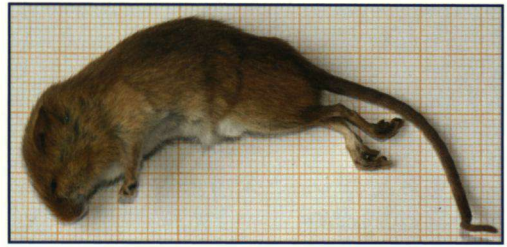
Eerste vondst dwergmuis op Griend

In 2006 werd de dwergmuis *Micromys minutus* voor het eerst aangetroffen op Griend (kilometerhok 146/585). Voorheen waren van het eiland alleen bosmuizen *Apodemus sylvaticus* bekend.

Op 10 juni 2006 deed Date Lutterop, vogelwachter op Griend, de eerste waarneming van een dwergmuis. Een jong mannetje (8 gram; bleekbruin van kleur) was gevangen geraakt in een plastic bakje bij het vogelwachtershuisje. Na wegen en fotograferen is het dier weer vrijgelaten. Op 14 juli 2006 werd door Lambert van Es (als gast op het eiland) een tweede waarneming van een dwergmuis gedaan. Een mannetje werd verdrongen aangetroffen in een afvalkuil bij het vogelwachtershuisje. Dit dier woog 7 gram en was oranjebruin van kleur, wat wijst op een jong volwassen dier.

Griend wordt elk jaar door dezelfde vogelwachters intensief onderzocht, waarbij niet eerder sporen van dwergmuizen zijn aangetroffen. Het eiland ligt midden in de Waddenzee, met de kust van Friesland en de dichtstbijzijnde eilanden op enkele kilometers afstand. Spontane vestiging van dwergmuizen op het eiland is dan ook onwaarschijnlijk en er moet van worden uitgegaan dat de waarnemingen van 2006 een gevolg zijn van introductie door de mens.

Aangezien het bij beide waarnemingen om een mannetje gaat, is het mogelijk dat we te maken

De op 14 juli 2006 op Griend aangetroffen dwergmuis. Foto: Dick Bekker

hebben met de introductie van een individueel exemplaar, waarbij vestiging moet hebben plaatsgevonden in 2006 of zeer kort daarvoor. Ondanks goed zoeken werden er in 2006 in de begroeiing op het eiland geen dwergmuisnestjes gevonden. Seizoen 2007 moet antwoord geven op de vraag of op Griend sprake is van vestiging met voortplanting van de dwergmuis.

Dick Bekker en Rob Koelman
Zoogdiervereniging VZZ

Manke dwergspitsmuis

Door Bureau Viridis is eind oktober onderzoek verricht naar muizen in de Makkumer Noord- en Zuidwaard (Friesland). Tijdens het onderzoek in de Makkumer Zuidwaard is door Hans Kroodsmas en ondergetekende een manke dwergspitsmuis *Sorex minutus* gevangen. Het dier miste de linker achtervoet, slechts het boven- en onderbeen waren aanwezig. Deze afwijking leek aangeboren te zijn aangezien er zijn geen littekens zichtbaar. Op het stompje groeiden zelfs wat haren.

Het dier was helaas, ondanks ruim aanbod van meelwormen, al dood toen wij de (Longworth) live trap controleerden. Deze dwergspitsmuis zal opgenomen worden in de collectie van Naturalis.

Johannes Regelink

Dwergspitsmuis met stompje in plaats van linker achtervoet. Foto: Johannes Regelink

Boommarter gespot in Gaasterland!

Foto's van een marter in een bosuilenkast in het Friese Gaasterland uit april 2005 waren aanleiding voor een stevige discussie onder deskundigen. Was er nu een steenmarter *Martes foina* of een boommarter *Martes martes* gefotografeerd? Het definitieve antwoord heeft bijna twee jaar op zich laten wachten. Een nadere bestudering van de foto's door Sim Broekhuizen en Gerard Müskens (Alterra) heeft nu onomstotelijk uitgewezen dat het een boommarter is. Kenmerkend op de bovenste foto zijn het ruipatroon op de kop, waarbij rond de neus de diep donkere zomervacht al zichtbaar is en de kleine afgeronde (lichte) keelvlek die niet doorloopt op de voorpoten. Verder is op de onderste foto te zien dat de ondervacht donker van kleur is en dat de wintervacht kastanjebruin is. Een steenmarter heeft een lichte ondervacht en een vacht die meer grijsbruin van kleur is. Ook de aanwezigheid van een latrine, in de vorm van keutels op de nestkast, is een aanwijzing dat het om een boommarter gaat.

Boommarter in bosuilenkast met keutels op de kast. Op de onderste foto is de donkere ondervacht en de kastanjebruine wintervacht te zien. Foto's: Durk Venema

De boommarter was van oudsher bekend uit Gaasterland, maar rond 1945 leek de soort uit het gebied verdwenen te zijn (Broekhuizen et. al., 1986; Wijsman, 2002). Deze foto's vormen het eerste bewijs in 60 jaar (!) van een levende boommarter in de Gaasterlandse bossen. Uit de jaren negentig van de vorige eeuw zijn wel twee vondsten uit de omgeving bekend, een verkeersslachtoffer bij Elahuisen in 1992 en een verdrinken exemplaar in de haven van Stavoren in 1994 (Wijsman, 2002), maar de herkomst van deze dieren is onbekend. Ook enkele zichtwaarnemingen uit de jaren zestig en zeventig van (vermoedelijk) boommarters boden onvoldoende zekerheid om de soort tot de vaste bewoners van Gaasterland te kunnen rekenen. Achteraf blijkt de lokale vogelwerkgroep sinds 2002 geregeld mest op bosuilenkasten te vinden en al eerder werden bij controles van nestkasten 'marters' gesignaleers. Tot op heden was het echter niet gelukt om foto's te maken.

Het is onbekend of de boommarter in Gaasterland een mannetje of vrouwtje is en of er meerdere exemplaren rond lopen. Op enkele kilometers afstand werd in 2006 door een lokale jager (Ane Gerstjens) tijdens de vossenjacht met lichtbak, in het licht van de schijnwerper een chocoladebruine marter met opgeheven pluimstaart en grote oren gezien. De kleur van de bef was niet te zien, maar de jager miste de grijsblauwe tint van de vacht die hij kende van de steenmarter. In het nabij gelegen bos, gelegen op particulier gebied, is door Robert Keizer naderhand een grote latrine met mest aangetroffen in en onder een oude eik met gaten van de groene specht.

Geheel onverwachts komen deze waarnemingen uit Gaasterland echter niet. Het aantal waarnemingen van boommarters in het noorden van Nederland laat de laatste jaren een gestage toename zien. Enerzijds is dat te danken aan het intensieve speurwerk van de Werkgroep Boommarter Nederland (WBN), anderzijds lijkt ook sprake van een reële toename van de boommarter. In de Kop van Overijssel en de Noordoostpolder wordt de boommarter inmiddels regelmatig waargenomen in De Wieden, de Weerribben en het Kuinderbos. Vanuit deze gebieden is het nog steeds een flinke wandeling naar Gaasterland, maar van boommarters

is bekend dat zij op hun zwerftochten ver buiten hun gebied van oorsprong terecht kunnen komen. De eenzame boomarter in het Robbenoordbosch in de Kop van Noord-Holland is wat dat betreft wel een heel sprekend (maar zeldzaam) voorbeeld (laatste melding in januari 2007 door Leon Kelder zie www.waarneming.nl).

Het komende seizoen zal de WBN extra aandacht besteden aan het voorkomen van de boomarter in Gaasterland, waarbij ook foto-vallen ingezet zullen worden. Hopelijk kan daarmee de aanwezigheid van meer exemplaren en wellicht zelfs voortplanting worden vastgesteld. Zonder voortplanting zou de aanwezigheid van de boomarter anders wel eens van korte duur kunnen zijn: de provinciale weg N359 die de Gaasterlandse bossen doorsnijdt vormt een groot risico voor de boomarter(s) in het gebied.

Met dank aan

Durk Venema, Ane Gerstjens, Sjoerd Bakker, Gerard Müskens, Sim Broekhuizen, Henri Wijsman, Robert Keizer en verschillende leden van de WBN.

Verder lezen?

- Broekhuizen et al., 1986. Atlas van de Nederlandse Zoogdieren. KNNV Uitgeverij Utrecht.
- Wijsman, H., 2002. Zitten er in Gaasterland boomarters? Excursieverslag WBN. Mededeling 66 van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming (VZZ). Rapportnr: 2002.05.

Maurice La Haye & Durk Venema

Pit(af)val

Op de Hompelvoet, een eiland in de zoute Grevelingen, leven dwergmuizen *Micromys minutus* in lage dichtheid langs gevarieerde struweelranden en op plaatsen met een ruigere begroeiing. Zo nu en dan vind je een nestje van het voorgaande jaar. Vorig jaar werd in april bij het opruimen van aangespoeld zwerfafval langs de NW-oever een tamelijk lugubere vondst gedaan. In een emmer die in het struweel lag (type horeca mayonaise-emmer) bevond zich een vies sopje met sterk gezwollen bestjes. Dit bleken elf verdrinken dwergmuizen in staat van ontbinding. Hier is waarschijnlijk het

volgende gebeurd: de emmer die schuin in het struweel lag bevatte een laagje zoet regenwater. Op de Hompelvoet en elders in de Grevelingen is zoet water schaars. De in het struweel rondscharrelende dwergmuizen hebben wel trek in een slokje vers water. Eenmaal in de emmer werkt deze als een soort pitfall, ze kunnen er niet meer uit. De emmer is te steil en te glad en de muizen verdrinken jammerlijk. Dat dit waarschijnlijk geen incidenteel geval is, blijkt uit het verdrinken op 2 juli van een dwergmuis in net zo'n emmer met een laagje water er in die bij het steigertje van de vogelwachterswoning aan de oever stond. Met name in drogere perioden is de aanwezigheid van zo'n emmer niet zonder risico. Het verwijderen van zwerfafval is voor de dwergmuis dan ook een goede zaak, want indien zulke emmers blijven liggen/staan kunnen ze jarenlang als een permanente val functioneren.

Noordse woelmuizen *Microtus oeconomus*, die eveneens langs de struweelranden op de Hompelvoet voorkomen, zijn tot nu toe niet in emmers aangetroffen. Het zijn dan ook niet van die klimmers.

Kees de Kraker,
vogelwachter Hompelvoet

Mariahof met kolonie franjestaarten voor het eerst in gebouw in Vlaanderen!

Onlangs maakte René Moors, conservator van Natuurpunt Bree mij attent op een grote hoeveelheid vleermuizenkeutels langs een muur van het Natuurpuntlokaal op Mariahof in Bree (L). Ik kon echter niet direct bepalen om welke soort het

Het Natuurpuntlokaal op Mariahof met in de cirkel keutels van de franjestaart.

Foto: Ron Vandijk

hier ging. De keutels waren veel te groot voor de gewone dwergvleermuis, *Pipistrellus pipistrellus* maar te klein voor de laatvlieger *Eptesicus seronicus*. Even later vonden we in de buurt van het uitvlieggat een dode franjestaart *Myotis nattereri*. Dat is een soort waarvan ik door geluidsoptnames al wist dat ze in het gebied voorkwam, maar die in onze streken normaal boombewonend is. De laatvlieger is een gebouwbewonende soort maar heeft gewoonlijk grotere keutels en ik had in het gebied nog maar zelden laatvliegers op de detector. Een avondje posten bij het uitvlieggat leverde resultaat op: het bleek toch te gaan om een kolonie franjestaarten. Ik telde er drieëntwintig. Door de helderwitte buikjes en het typische geluid op de detector waren de dieren vrij eenvoudig te determineren. Opvallend was dat ze vóór het uitvliegen geen of nauwelijks sociale roepen hadden, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld dwergvleermuizen.

Het blijkt hier te gaan om de vierde beschreven kolonie van de franjestaart in Vlaanderen. Maar er zijn er waarschijnlijk meer¹; er zijn kolonies beschreven in Zoersel² Geel-Bel³ en Beernem³ al deze kolonies wonen in bomen. In onze streken zijn nauwelijks kolonies in gebouwen bekend, elders in Europa is dat wel het geval². In Wallonië zijn er ook twee gebouwen met franjestaarten, waaronder één met een vrij grote kraamkolonie.

Dat er in de buurt van Mariahof franjestaarten voorkomen is eigenlijk niet zo verwonderlijk. De soort is typisch voor oude open bossen met water in de buurt. Franjestaarten jagen graag boven begroeide dijken van vijvers en in open stukken bos, beide hier voldoende voorhanden. Momenteel wordt er voor het gebied, dat pas begin 2006 werd aangekocht door Natuurpunt, een beheers- en herinrichtingsplan opgesteld. Er dient bij het opstellen van deze plannen op gelet te worden, dat de ver-

binding tussen de kolonieplaats en de jachtgebieden behouden blijft. Kaalkap rond de gebouwen, of het volledig kaalkappen van alle dijken zou grote gevolgen kunnen hebben voor zowel het jachtgebied als de vliegroutes van de kolonie, die overigens momenteel nog niet exact bekend zijn. Een grondige monitoring staat dan ook op het programma voor het komende voorjaar.

Bart Mulkens
Vleermuizenwerkgroep Natuurpunt
mulkensbart@yahoo.com

¹ Mededeling A. Lefevre, M. Van De Sijpe en B. Van Der Wijden

² Verkem, S., De Maeseneer, J., Vandendriessche, B., Yskout, S., Verbeylen, G. (2003) Zoogdieren in Vlaanderen. Ecologie en verspreiding van 1987 tot 2002. Natuurpunt studie & JNM-Zoogdierenwerkgroep, Mechelen & Gent, België

³ K. Boeckx en M. Van De Sijpe, Chirocontact jaargang 11 nr. 2, pag. 4/11